

Joanna Karczewska
Uniwersytet Zielonogórski
ORCID: 0000-0002-2422-1962

KONTAKTY KLASZTORU KANONIKÓW REGULARNYCH W ŻAGANIU Z PIASTOWSKIMI KSIĄŻĘTAMI ŻAGAŃSKIMI W XV WIEKU (W ŚWIELE KRONIKI KLASZTORNEJ)

Klasztor kanoników regularnych w Żaganiu wciąż nie ma opracowania monograficznego, jednak niektóre zagadnienia związane z jego funkcjonowaniem były już przedmiotem zainteresowania literatury. Do jednych z nich należy kwestia początków, które omówił Georg Steller¹. Zarys historii konwentu aż do czasu jego kasaty został przedstawiony w pracy zbiorowej pod redakcją Stanisława Kowalskiego². Sprawy związane z organizacją i życiem wewnętrznym przedstawiła Anna Pobóg-Lenartowicz³. Badaczka ta poświęciła konwentom śląskich kanoników regularnych wiele prac poruszających różne aspekty ich działalności i funkcjonowania⁴. Biorąc pod uwagę tematykę niniejszego artykułu, trzeba wymienić jej opracowania dotyczące kontaktów klasztoru z Żaganiem i jego mieszkańcami⁵ czy kwestii związanych z gospodarką klasztorną⁶. Kontakty zakonników z ich sąsiadami przybliżyła także Katarzyna Chmielewska⁷. Do klasycznych już dzieł należy zaliczyć publikację Alfreda Świerka przybliżającą losy

¹ G. Steller, *Die Anfänge des Saganer Augustinerstiftes in Naumburg am Bober (1217-1284)*, „Archiv für Schlesische Kirchengeschichte” 1968, t. 26, cz. 1; 1969, t. 27, cz. 2.

² *Klasztor augustianów w Żaganiu. Zarys dziejów*, red. S. Kowalski, Żary 1999.

³ A. Pobóg-Lenartowicz, *Kanonicy regularni na Śląsku. Życie konwentów w śląskich klasztorach kanoników regularnych w średniowieczu*, Opole 1999; *eadem, Próby reform w klasztorach kanoników regularnych w Polsce i na Śląsku w XV wieku*, [w:] *Przemijanie i trwanie. Kanonicy Regularni Laterańscy w dawnej i współczesnej Polsce*, red. K. Łatak CRL, I. Makarczyk, Kraków 2008.

⁴ Przeglądu stanu badań dotyczącego klasztoru żagańskiego, w tym licznych publikacji A. Pobóg-Lenartowicz, dokonał ostatnio Z. Witczak, *Stan badań nad klasztorem kanoników regularnych w Żaganiu w średniowieczu*, „Studia Zachodnie” 2019, t. 21.

⁵ A. Pobóg-Lenartowicz, *Kanonicy regularni a miasto na przykładzie Żagania*, [w:] *Klasztor w mieście średniowiecznym i nowożytnym*, red. M. Derwich, A. Pobóg-Lenartowicz, Wrocław-Opole 2000.

⁶ *Eadem, Udział klasztorów w kolonizacji i osadnictwie Śląska w średniowieczu (na przykładzie kanoników regularnych)*, [w:] *Korzenie środkowoeuropejskiej i górnośląskiej kultury gospodarczej*, red. A. Barciak, Katowice 2003, s. 294-302; *eadem, Silvestris in moribus erant. O wyższości miasta nad wsią na przykładzie kanoników regularnych w Żaganiu*, [w:] *Człowiek, sacrum, środowisko. Miejsca kultu w średniowieczu, Spotkania bytomskie IV*, red. S. Moździoch, Wrocław 2000.

⁷ K. Chmielewska, *Między chęcią a zakazem. Trudy kierowania klasztorem w czasie konfliktów między władzą świecką a kościelną w relacjach średniowiecznych kronik śląskich*, [w:] *W poszukiwaniu prawdy. Chrześcijańska Europa między wiarą a polityką*, t. 2, red. A. Szyndler, Częstochowa 2010, s. 111-121; *eadem, Klasztor i jego sąsiedzi. Średniowieczni zakonnicy wobec swego najbliższego otoczenia*, [w:] *Kościół w Polsce a sąsiedzi. Prace dedykowane profesorowi Markowi Barańskiemu*, red. J. Grabowski, T.P. Rutkowski, Warszawa 2017.

zasobnej biblioteki klasztornej⁸. Z kolei Marian Kapłon przedstawił w ogólnym zarysie kontakty z książętami z linii glogowskiej do śmierci księcia Jana I (1439 r.)⁹, przyczyny konfliktu między księciem Janem I a klasztorem oświecił Zbigniew Witczak¹⁰. Relacje między klasztorem żagańskim a miejscowymi władcami zwłaszcza dla II połowy XIV stulecia rozjaśniła także w swych pracach Aleksandra Filipek¹¹. Również w ostatnich latach literatura poświęciła uwagę niektórym zagadnieniom dotyczącym klasztoru żagańskiego, wśród nich należy wskazać publikację Katarzyny Chmielewskiej dotyczącą reform w konwencie¹², a także opracowania na temat gospodarki klasztornej i uposażenia konwentu żagańskiego autorstwa Przemysław Wiszewskiego¹³ i Zbigniewa Witczaka¹⁴. Trzeba także wskazać prace o charakterze źródłoznawczym, wśród nich opracowania Wojciecha Mrozowicza¹⁵, Romana Stelmacha na temat kopiariusza klasztoru w Żaganiu¹⁶ i Anny Pobóg-Lenartowicz¹⁷. Zagadnienia związane ze sztuką i architekturą konwentu znalazły odzwierciedlenie w opracowaniach Jerzego

⁸ A. Świerk, *Średniowieczna biblioteka klasztoru kanoników regularnych w Żaganiu*, Wrocław 1965.

⁹ M. Kapłon, *Książęta śląscy a klasztor kanoników regularnych w Żaganiu w latach 1217-1439*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 1970, t. 126, Historia 19.

¹⁰ Z. Witczak, *Pieniądze, władza, pozycja czy ambicja? Przyczyny konfliktu księcia Jana I z opatem kanoników regularnych w Żaganiu Henrykiem Leslavem w pierwszej połowie XV wieku*, [w:] *Zazdrość, nienawiść, gniew w przestrzeni historycznej*, red. N. Majoch, J. Pieczara, Kraków 2020.

¹¹ A. Filipek, *Vis et metus, or How the Monastic Chronicler Ludolf of Sagan Presented the Relationships of Canons Regular with Local Dukes (14 th Century)*, [w:] *Ecclesia et Violentia: Violence against the Church and Violence within the Church in the Middle Ages*, red. R. Kotecki, J. Maciejewski, Newcastle upon Tyne 2014; *eadem*, *Książę, opat, pochówek. Władza księcia a władza opata w świetle Catalogus abbatum Saganensium Ludolfa z Żagania*, [w:] *Poszukiwanie przeszłości. Szkice z historii metody badań historycznych. Potestas et societas. Władza w średniowiecznej Europie*, red. P. Wiszewski, J. Wojtkowiak, Wrocław 2014.

¹² K. Chmielewska, *Klasztor i jego problemy w średniowiecznych śląskich i kłodzkich kronikach kanoników regularnych*, Częstochowa 2015.

¹³ P. Wiszewski, *Miejsce gospodarki w świecie średniowiecznych kanoników regularnych z Żagania*, [w:] *Korzenie środkowoeuropejskiej i górnośląskiej kultury gospodarczej*, red. A. Barciak, Katowice 2003, s. 314-323.

¹⁴ Z. Witczak, *Działalność gospodarcza i uposażenie klasztoru kanoników regularnych w Żaganiu do początku XV wieku*, Opole 2023.

¹⁵ W. Mrozowicz, *Średniowieczne śląskie dziejopisarstwo klasztorne*, [w:] *Tysiącletnie dziedzictwo kulturowe diecezji wrocławskiej*, red. A. Barciak, Katowice 2000; *idem*, *Wokół przeniesienia klasztoru kanoników regularnych św. Augustyna z Nowogrodu Bobrzańskiego do Żagania (w świetle nieznanego dokumentu z 20 IX 1284 roku)*, [w:] *Memoriae amici et magistri. Studia poświęcone pamięci Prof. Wacława Korty*, red. M. Derwich, W. Mrozowicz, R. Żerelik, Wrocław 2001, s. 101-108.

¹⁶ R. Stelmach, *Kopiarz klasztoru kanoników regularnych św. Augustyna w Żaganiu*, [w:] *Memoriae amici et magistri. Studia poświęcone pamięci Prof. Wacława Korty*, red. M. Derwich, W. Mrozowicz, R. Żerelik, Wrocław 2001.

¹⁷ A. Pobóg-Lenartowicz, *Elementy piśmiennictwa pragmatycznego w twórczości śląskich kanoników regularnych w średniowieczu*, [w:] *Piśmiennictwo pragmatyczne w Polsce do końca XVIII wieku na tle powszechnym*, red. J. Gancewski, A. Wałkowski, Olsztyn 2006.

Domasłowskiego¹⁸ i Małgorzaty Doroz-Turek¹⁹. Skromnie przedstawia się zasób literatury dotyczącej prozopografii konwentu²⁰, zainteresowanie historyków skupiło się przede wszystkim na osobie opata-reformatora Ludolfa z Einbeck²¹. Ostatnio poświęcono również uwagę sprawom związanym z organizacją klasztoru²². Ten krótki przegląd literatury pokazuje, że różne elementy działalności konwentu żagańskiego znalazły już odzwierciedlenie w historiografii. W niniejszym artykule poświęcono uwagę relacjom między klasztorem a księżętami żagańskimi w XV wieku. Był to czas trudny zarówno dla klasztoru, jak i księstwa żagańskiego, co wynikało z przyczyn wewnętrznych, jakimi były konflikty między miejscowymi księżętami i spowodowane tym ich problemy ekonomiczne, wygórowane ambicje i wyjątkowa gwałtowność charakteru niektórych z nich. Na to nakładały się przyczyny płynące z zewnątrz, głównie wybór na króla Czech Jerzego z Podiebradów i najazdy husytów. Konsekwencje wspomnianych zdarzeń dotyczyły konwent i miały wpływ na jego funkcjonowanie, o czym informuje kronikarski przekaz. Kronika klasztoru, czyli *Katalog opatów żagańskich* jest głównym źródłem, na którym zostało oparte niniejsze opracowanie²³. Dzieło to opisuje historię klasztoru poczynając od jego fundacji w Nowogrodzie Bobrzańskim dokonanej w 1217 roku przez księcia Henryka Brodatego i księżnę Jadwigę, aż do 1616 roku. Autorem pierwszej części kroniki doprowadzonej do schyłku XIV wieku był opat Ludolf z Einbeck. Kontynuacji kroniki podjął się podprzeor, a następnie przeor – Piotr Weinknecht, ale stało się to dopiero pod koniec XV stulecia. Później jeszcze czterech kanoników opisywało dalsze dzieje swego konwentu²⁴. Pewnych informacji, zwłaszcza dotyczących konfliktów zbrojnych na Śląsku głogowskim w drugiej połowie XV wieku, dostarcza *Rocznik głogowski* autorstwa wikariusza głogowskiego Kaspra Borgeniego²⁵. Do przy-

¹⁸ J. Domasłowski, *Znaczenie klasztorów kanoników regularnych we Wrocławiu, Żaganiu i Kłodzku dla rozwoju średniowiecznej sztuki śląskiej*, [w:] *Sztuki plastyczne na średniowiecznym Śląsku. Studia i materiały*, Wrocław-Poznań 1988.

¹⁹ M. Doroz-Turek, *The former abbey of Canons Regular of St. Augustine in the context of the city of Żagań*, „Architectus” 2002, t. 32, z. 2.

²⁰ J. Karczewska, *Uwagi prozopograficzne nad składem klasztoru kanoników regularnych w Żaganiu w połowie XV w.*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2007, t. 62, z. 3.

²¹ F. Machilek, *Ludolf von Sagan und seine Stellung in der Auseinandersetzung um Konziliarismus und Humanismus*, München 1967; *idem*, *Das Grosse abendländische Schisma in der Sicht des Ludolf von Sagan*, [w:] *Das Konstanzer Konzil*, hrsg. R. Baumer, Darmstadt 1977; *idem*, *Ludolf von Sagan*, [w:] *Die deutsche Literatur des Mittelalters, Verfassenlexicon*, Berlin-New York 1985, Bd. 5, szp. 984; C. Proksch, *Klosterreform und Geschichtsschreibung im Spätmittelalter*, Köln-Weimar-Wien 1994.

²² J. Karczewska, *Początki zielonogórskiej prepozytury kanoników regularnych z Żagania*, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne” 2024, t. 122; *eadem*, *Warzyn (Worin) – lubuska prepozytura kanoników regularnych reguły świętego Augustyna z Żagania w średniowieczu*, [w:] *Biskupstwo lubuskie 1124/1125-2024. 900 lat dziedzictwa*, red. M. Tureczek, G. Urbanek, Kraków 2024.

²³ *Catalogus abbatum Saganensium* (dalej cyt.: CAS), [w:] *Scriptores rerum Silesiacarum*, t. 1, hrsg. G.A. Stenzel, Breslau 1835.

²⁴ K. Chmielewska, *Klasztor i jego problemy...*, s. 49.

²⁵ K. Borgen, *Rocznik głogowski do roku 1493*, oprac. W. Mrozowicz, Głogów 2013.

bliżenia omawianego zagadnienia posłużyły także niektóre dokumenty publikowane w dyplomatariuszach²⁶ oraz źródła epistolograficzne odnoszące się przede wszystkim do sprawy sprzedaży księstwa żagańskiego książętom saskim²⁷.

Jedno z największych księstw śląskich, którym było księstwo głogowskie wyodrębnione dla księcia Konrada I w 1253 roku, w czasie swego istnienia było kilkakrotnie dzielone między przedstawicieli głogowskiej linii Piastów. Jedną z dzielnic było zawsze księstwo żagańskie. W Żaganiu znajdowała się również jedna z najstarszych instytucji kościelnych w księstwie głogowskim, czyli klasztor kanoników regularnych reguły św. Augustyna przeniesiony tam w 1284 roku przez księcia Przemka z Nowogrodu Bobrzańskiego, gdzie został ufundowany przez księcia Henryka Brodatego w drugim dziesięcioleciu XIII wieku²⁸. Kościół klasztorny był nekropolią miejscowych książąt, którzy znajdowali tam wieczny spoczynek niezależnie od relacji łączących ich z kanonikami. A te układały się różnie. Od początku istnienia klasztoru do 1342 roku, tj. do śmierci księcia Henryka IV Wiernego, kontakty między książętami a klasztorem były dobre, by następnie ulec znacznemu pogorszeniu i właściwie do końca panowania dynastii piastowskiej były już złe. Jak wcześniej zauważyli historycy, okres między 1342 a 1439, czyli do śmierci księcia Jana I, był czasem sporów, głównie na tle ekonomicznym²⁹. Jednak kwestie gospodarcze nie były jedyną przyczyną złych kontaktów między książętami a klasztorem kanoników regularnych. Jedną z nich była także bolesna i hańbiąca dla rodziny książęcej sprawa ekskomuniki księcia kożuchowsko-zielonogórskiego Henryka VIII Wróbla nałożona nań ponieważ książę procesował się z kanonikiem głogowskim Mikołajem Stengilem o zajęty majątek ziemski. U schyłku XIV wieku Henryk VIII skupił w swym ręku zwierzchność nad całą dzielnicą głogowską, ponieważ zmarli jego bracia. Stan ten trwał jednak krótko, bo przerwała go rychła śmierć Henryka VIII w 1397 roku. Już po jego pogrzebie biskup wrocławski ogłosił, że książę był ekskomunikowany i nakazał opatowi żagańskiemu Ludolfowi, aby usunął ciało księcia z grobowca. Przez 8 dni pozostawało ono niepogrzebane. Potem dopiero biskup zezwolił, aby opat Ludolf odprawił odpowiednie modlitwy i ciało księcia ponownie zostało pogrzebane³⁰.

Henryk VIII Wróbel pozostawił z małżeństwa z Katarzyną córką księcia Władysława Opolczyka pięcioro dzieci – Jana I, Henryka IX Starszego, Henryka X Młodsze go zwa-

²⁶ *Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens*, t. 1, hrsg. C. Grünhagen, H. Margraf, Leipzig 1883; *Codex diplomaticus Silesiae* (dalej cyt: CDS), t. 32, *Die Inventare der nichtstaatlichen Archive Schlesiens. Kreis Sagan*, bearb. v. E. Graber, Breslau 1927.

²⁷ *Scriptores rerum Silesiacarum*, t. 10, hrsg. H. Margraf, Breslau 1877; *Politische Correspondenz des Kurfürsten Albrecht Achilles*, t. 2, hrsg. F. Priebatsch, Leipzig 1897.

²⁸ CAS, s. 180-181.

²⁹ M. Kapłon, *op. cit.*, s. 142.

³⁰ CAS, s. 239-240; A. Filipek-Misiak, *Książę, opat, pochówek..., passim*.

nego Rumpoldem, Waclawa i Annę³¹. Opiekę nad małoletnimi dziećmi Henryka VIII Wróbla objął książę Ruprecht legnicki i księżna wdowa Katarzyna. Stopniowo zaczął się usamodzielniać najstarszy z synów Henryka VIII – książę Jan, który w 1403 roku wystawił dokument, używając w nim tytułatury księcia Śląska, pana Głogowa i Żagania, aczkolwiek powołał się w nim na braci i księżną matkę³². Młodzi książęta jednak wciąż sprawowali wspólne rządy, co trwało do przełomu 1412 i 1413 r. Wówczas dokonali podziału księstwa. Jan otrzymał część żagańską dzielnicy głogowskiej z Żaganiem, Przewozem i Nowogrodem Bobrzańskim. Natomiast jego młodszy brat Henryk IX i Henryk X wspólnie posiadali księstwo głogowskie. Z kolei najmłodszy brat – Waclaw – otrzymał księstwo krośnieńskie z Krosnem i Świebodzinem na przełomie 1417 i 1418 roku. Zostało ono wydzielone dla niego z księstwa głogowskiego przez braci Henryka IX i Henryka X. W 1418 roku Waclaw tytułował się już księciem śląskim i panem na Krośnie i Świebodzinie³³. Właściwie to synowie Henryka VIII Wróbla stali się beneficjentami zjednoczenia dzielnicy głogowskiej, mogli bowiem otrzymać po śmierci ojca i osiągnięciu pełnoletności własne dzielnice.

W 1423 roku zmarł książę Henryk X, który władcą głogowskim był nominalnie, ponieważ wybrał karierę dyplomaty; z kolei w 1431 roku zmarł Waclaw krośnieński. Obaj nie pozostawili potomstwa³⁴. W następstwie ich śmierci książę Henryk IX objął księstwo krośnieńskie i pełnił władzę w dzielnicy głogowskiej³⁵. Stało się to przyczyną konfliktów między Janem I i Henrykiem IX, bo w związku ze zmianami terytorialnymi w ojcowskiej dzielnicy książę żagański czuł się poszkodowany. Miało to wpływ na losy księstw i egzystencję poddanych.

Ambicje księcia Jana I wykraczały poza przyznane mu w podziale księstwo żagańskie. Toczył spory z braćmi – najpierw by pozbyć się ich z przypadającej im dzielnicy³⁶. Po śmierci Henryka X i Waclawa walczył także o spadek po nich z Henrykiem IX. Konflikty te miały wpływ na klasztor kanoników i miasto Żagań, przy czym miasto opowiadało się po stronie Jana I i w efekcie zyskało pewne korzyści, m.in. prawo bicia monety³⁷. Natomiast klasztor jako instytucja kościelna, zamożna, posiadająca regularne wpływy z dziesięcin i czynszów, był narażony na ataki księcia i akcje rabunkowe. Zaczęły się one jeszcze w czasie rządów opata Ludolfa z Einbeck. W 1413 roku wieś

³¹ K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich*, Kraków 2007, s. 393-395; J. Karczewska, *Książę Henryk VIII Wróbel (ok. 1360-14 III 1397) i jego rządy w księstwie kożuchowsko-zielonogórskim*, „Slezský Sborník. Acta Silesiaca” 2022, t. 120, c. 1, s. 26-27.

³² CDS, t. 24, *Die Inventare der nichtstaatlichen Archive Schlesiens. Die Kreise Grünberg und Freystadt*, hrsg. K. Wutke, Breslau 1908, s. 130, nr 2.

³³ *Ibidem*, s. 202, nr 2.

³⁴ K. Jasiński, *op. cit.*, s. 402.

³⁵ J. Karczewska, *Kożuchów. Studia z dziejów średniowiecznego miasta*, Kraków 2018, s. 133-134.

³⁶ M. Kapłon, *op. cit.*, s. 133; A. Heinrich, *Geschichte des Fürstentums Sagan*, Sagan 1911, s. 43-110.

³⁷ A. Heinrich, *op. cit.*, s. 169.

klasztorna Grotków koło Przewozu została splądrowana przez teścia księcia Jana I – księcia Rudolfa saskiego³⁸. Rok później Jan I nałożył kontrybucje na dobra klasztorne, domagając się czynszów. Dodatkowo kanonicy popadli w konflikt z Żaganiem, bo mieszczanie zniszczyli ich dobra w Jabłonowie. Sprawa była na tyle poważna, że archidiakon głogowski nałożył interdykt i ekskomunikę na Żagań oraz jego mieszkańców. Książę Jan I natomiast zobowiązał się do wypłacenia na rzecz konwentu rekompensaty za szkody poczynione przez mieszczan³⁹.

Do kolejnych zatargów między klasztorem a księciem doszło w 1418 roku, gdy książę pozbawił klasztor prawa do dochodów z jatek mięsnych, szewskich i rybnych w Żaganiu, faworyzując w ten sposób miasto. Oprócz tego nakazał w 1421 roku, aby chłopci z dóbr klasztornych płacili dodatkowy czynsz, bo potrzebował pieniędzy na wojnę⁴⁰. Konflikty kanoników z księciem Janem miały jednak nie tylko ekonomiczny charakter. Książę mocno ingerował w wewnętrzne sprawy klasztoru, w jego organizację i działalność duszpasterską. W 1426 roku książę osadził w kaplicy Najświętszej Marii Panny w Żaganiu niejakiego Jana Lupi, podejrzanego prezbitera-włóczęgę⁴¹. Kronikarz klasztorny pisał, że w tej kaplicy głosił kazania zwolennik Wiklefa i Husa o nazwisku Huber, a książę nie sprzeciwiał się temu⁴². Jeszcze innym powodem konfliktu między kanonikami a księciem Janem było umożliwienie przez tego ostatniego zajęcia szpitala św. Ducha w Żaganiu – prepozytury kanoników regularnych, przez trzech „towarzyszy diabła”, którzy usunęli stamtąd prepozyta Jana Mele i jego współpracownika. Zabrali ze szpitala wszystkie cenne rzeczy, łącznie z żywnością i szatami liturgicznymi⁴³. Książę Jan I stał się największym wrogiem kanoników, którzy nie nazywali go inaczej, jak tyranem i porównywali do cesarza Nerona, jak pisał kronikarz – książę to był „mistrz zła, sługa gniewu i bezbożnik”⁴⁴. Akty wrogości księcia wobec kanoników miały różny charakter. Relacjonujący te wydarzenia w kronice klasztornej Piotr Weinknecht pisał, że wymienienie wszystkich nieprawości, których dopuścił się książę wypełniłoby spory kodeks⁴⁵. Był to choćby konflikt o prawo do warzenia piwa przez klasztor czy napaści na kanoników, co spotkało m.in. brata Jana Lobina⁴⁶. Jednak najbardziej napięty przebieg miały stosunki klasztoru z księciem Janem w czasie, gdy opatem został Henryk Leslav, wybrany w 1422 roku po śmierci opata Ludolfa. I były one najboleśniejsze dla opata Henryka, bo dotknęły go osobiście. Henryk został wybrany opatem wbrew woli

³⁸ CAS, s. 266.

³⁹ *Ibidem*, s. 266-267, przyp. 1.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 274-275.

⁴¹ *Ibidem*, s. 298.

⁴² *Ibidem*, s. 299.

⁴³ *Ibidem*, s. 299; K. Chmielewska, *Klasztor i jego problemy...*, s. 286.

⁴⁴ CAS, s. 274, 290.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 295; K. Chmielewska, *Klasztor i jego problemy...*, s. 286.

⁴⁶ CAS, s. 266.

księcia Jana I. Był osobą apodyktyczną, niewykazującą się dyplomacją i niechętnie słuchającą rad innych, co nie pozostało bez wpływu na kontakty z księciem, który również miał trudny, gwałtowny charakter⁴⁷. Ponadto w księciu wciąż tliła się pamięć niesławy, jaka dotknęła jego rodzinę po ekskomunie jego ojca.

Henryk Leslav, objąwszy godność opacką, zmienił urzędników klasztornych. Działanie to, choć oczywiste, bracia przyjęli z obawą, uważano bowiem, że może to pogorszyć i tak napięte stosunki z księciem i miastem. Niektórzy niezadowoleni bracia domagali się od opata złożenia urzędu. Ten, czując zagrożenie, 18 maja 1429 roku potajemnie uciekł z klasztoru, lecz został zauważony przez jednego z braci, który powiadomił o tym księcia. Wówczas książę pochwyił Henryka Leslava i uwięził na zamku w Żaganiu, gdzie przetrzymywał go przez 3 miesiące. Książę torturował go i dręczył, pozbawił jedyne oko. Uwieszenie opata było trudnym doświadczeniem dla konwentu i spowodowało rozłam wewnętrzny. Jan I próbował zmusić klasztor do zapłaty okupu za opata i objął go blokadą, którą przetrwał dzięki mieszkańcom potajemnie donoszącym kanonikom żywność⁴⁸. Opatowi Henrykowi udało się uciec z Żagania przed okrutnym księciem i schronić się m.in. w prepozyturze klasztornej w Zielonej Górze, gdzie przebywał do 1439 roku.

W 1439 roku zmarł złej sławy książę Jan I, pochowany w rodzinnej nekropolii w klasztorze kanoników regularnych w Żaganiu. Wspólne rządy w dzielnicy sprawowali jego synowie – Baltazar, Rudolf, Waclaw i Jan II. W 1449 roku bracia podzielili księstwo w taki sposób, że Baltazar z bratem Rudolfem objęli księstwo żagańskie z Żaganiem i Nowogrodem. Natomiast Jan II otrzymał w dziale Przewóz z okręgiem, gdzie sprawował rządy wspólnie z bratem Waclawem. Po śmierci Rudolfa i wycofaniu się z życia publicznego Waclawa, pozostało dwóch braci – Baltazar i Jan II – rywalizujących ze sobą o terytorium i władzę.

Pobyty opata Henryka Leslava w Zielonej Górze nie tylko komplikował funkcjonowanie klasztoru, ale przede wszystkim powodował kolejne ataki księcia na żagańskich kanoników. Jan I w 1430 roku domagał się wyboru nowego opata. Wspólnota nie godziła się jednak na żądania władcy, bo elekcja zwierzchnika, gdy żył poprzedni i nie złożył rezygnacji, była wbrew regule zakonnej⁴⁹. Spowodowało to gniew księcia, który wtargnął ze swymi wojskami do klasztoru i zażądał utrzymania. Sprawa oparła się o Stolicę Apostolską, w efekcie na księstwo żagańskie został nałożony interdykt na 4 lata. W odwecie Jan I zajął dobra klasztoru i jego dochody⁵⁰. Pod wpływem wy-

⁴⁷ *Ibidem*, s. 288; K. Chmielewska, *Między chęcią a zakazem...*, s. 119; *eadem*, *Klasztor i jego sąsiedzi...*, s. 147.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 297.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 294; A. Pobóg-Lenartowicz, *Kanonicy regularni...*, s. 197.

⁵⁰ CAS, s. 296.

darzeń Henryk Lesław zrezygnował z funkcji 9 lipca 1432 roku. Jego następcą został wybrany przeor Henryk Stislav, który był bardziej ugodowy⁵¹. W tym czasie stosunki między klasztorem a księciem unormowały się, w każdym razie źródła nie przekazują już dramatycznych informacji o działaniach księcia. Nowy opat dbał o poprawę stanu majątkowego klasztoru. Zakupił majątki ziemskie – m.in. wieś Brunów, dobra w Kwielicach, folwark Żaganiec. Klasztor nabywał też czynsze we wsiach położonych w pobliżu Głogowa i Żagania⁵². W czasach opata Henryka Stislava zbudowano mурowaną kaplicę Najświętszej Marii Panny „na górcę” w Żaganiu⁵³. Opat zlecił również odnowienie organów, zakup do kościoła klasztorного paramentów; wiadomo także, że konwent był wówczas właścicielem dużego stada owiec⁵⁴. Działania te mogły świadczyć o ustabilizowaniu sytuacji klasztoru żagańskiego. Po śmierci Jana I w 1439 roku opat współpracował z władcami żagańskimi. Wystąpił w testacji dokumentu księżnej – wdowy po Janie I – Scholastyki wystawionego 10 marca 1443 roku, świadcował też w dokumencie nowego księcia żagańskiego – Baltazara syna Jana I, wystawionym 18 kwietnia 1445 roku⁵⁵. Z kolei 28 grudnia 1447 roku opat udzielił księciu Baltazarowi i jego braciom pożyczki zabezpieczonej na czynszu z Jabłonowa; pieniądze były potrzebne książętom Baltazarowi i Rudolfowi na wyprawę wojenną do Prus i na potrzeby działań zbrojnych przeciwko księciu Janowi II⁵⁶.

Również w klasztorze kanoników zaszły zmiany. W 1449 roku zmarł opat Henryk Stislav. Jego następcą został Augustyn Francke, wybrany 6 maja 1449 roku⁵⁷. Pełniona funkcja była jednak ponad siły opata. Nie radził sobie z problemami wspólnoty, źle układały się stosunki z miastem. Dotknięty depresją popełnił samobójstwo półtora roku po wyborze na opata. Godność po nim objął Szymon Arnoldi wybrany 10 grudnia 1450 roku⁵⁸. Nowy opat musiał się zmierzyć z trudnymi relacjami ze skonfliktowanymi ze sobą książętami żagańskimi. Były one spotęgowane przez trudne okoliczności międzynarodowe, które dotykały Śląsk.

Konflikty między braćmi Janem II a Baltazarem nasiliły się po śmierci króla Czech Władysława Pogrobowca, kiedy to w 1458 roku stany czeskie wybrały króla narodowego Jerzego z Podiebradów sympatyzującego z husytami. Książęta żagańscy i większość władców śląskich pierwotnie była przeciwna królowi Jerzemu, jednak z czasem grono jego przeciwników zaczęło maleć i książęta śląscy złożyli mu hołd lenny. Wśród nich

⁵¹ *Ibidem*, s. 302.

⁵² Zob. Z. Witczak, *Działalność gospodarcza...*, s. 140.

⁵³ CAS, s. 299, 300.

⁵⁴ *Ibidem*, s. 303.

⁵⁵ *Codex diplomaticus Silesiae*, t. 32, *Die Inventare der nichtstaatlichen Archive Schlesiens. Kreis Sagan*, bearb. v. E. Graber, Breslau 1927, s. 50, nr 33, 36.

⁵⁶ CAS, s. 350, przyp. 1.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 318, 319.

⁵⁸ *Ibidem*, s. 322.

był także Jan II żagański, natomiast jego brat Baltazar pozostał w obozie antypodiebradowskim⁵⁹. Niewykluczone, że Jan II chciał, jako zwolennik króla Jerzego, uzyskać księstwo żagańskie. Jego zamierzenia spełniły się, 19 marca 1461 roku król Jerzy nadał bowiem mu to księstwo dziedzicznie⁶⁰. Jan II objął Żagań niemal bez walki, a poseł czeski nakazał miastu, rycerstwu i kanonikom regularnym złożenie hołdu Janowi II⁶¹. Spotkało się to niechęcią ze strony kanoników i opata Szymona, jednak pod groźbą kary i oni złożyli hołd⁶². Po zajęciu księstwa Jan II zażądał od kanoników 1000 florenów na pokrycie długów⁶³.

Problemy Jerzego z Podiebradów, który przyznał się do herezji, sprawiły, że książę Baltazar zaczął czynić starania o zwrot księstwa żagańskiego, mając przychylność papieża, który przesłał mu breve z groźbą obłożenia księstwa klątwą, gdyby Jan II nie oddał bratu księstwa. W 1464 roku księstwo żagańskie zostało obłożone interdyktem, a książę Jan został ekskomunikowany.

Uciążliwości interdyktu odczuwane były zwłaszcza w czasie Wielkanocy, bo uniemożliwiały praktyki religijne. Poddani klasztoru udawali się do wsi Kunczendorf (Kunice) w okręgu żarskim, gdzie interdykt nie sięgał, aby przyjąć komunię. Opat Szymon Arnoldi natomiast przeniósł się wówczas do prepozytury zielonogórskiej w księstwie głogowskim⁶⁴. Książę Jan II nie przejął się ekskomuniką i postępował w dzielnicy żagańskiej gwałtownie. Napadał na folwarki klasztorne, żądał od poddanych klasztornych pieniędzy. Wprowadził też do klasztoru zaciężnych, których kanonicy musieli utrzymywać⁶⁵. Jan II pozbawił także kanoników żagańskich dochodów z dziesięcin, bezprawnie je zagarniając. Konflikty zakonników z księciem nie miały jednak tylko tła majątkowego. Ingerował on również w wewnętrzne, organizacyjne sprawy konwentu, domagając się wyboru nowego opata⁶⁶. Dotychczasowy opat Szymon, obawiając się działań księcia, przebywał cały czas w prepozyturze zielonogórskiej. Szymon Arnoldi najpewniej przyczynił się znacząco do obłożenia Jana II ekskomuniką, co było powodem nienawiści księcia. Część kanoników chciała, aby Szymon, dla dobra klasztoru, złożył urząd, na co się jednak nie godził. Ostatecznie przybył do Żagania w 1465 roku, żeby dyskutować o zdjęciu klątwy z księcia. Mimo

⁵⁹ J.G. Worbs, *Geschichte des Herzogtums Sagan*, Züllichau 1795, s. 110; B. Techmańska, *Jan II żagański. Niespokojny książę, sojusznik króla husyty (16 VI 1435–22 IX 1504)*, Kraków 2014, s. 41–42.

⁶⁰ *Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens*, t. 1, hrsg. C. Grünhagen, H. Margraf, Leipzig 1883, s. 204, nr 75.

⁶¹ CAS, s. 344.

⁶² *Ibidem*, s. 346.

⁶³ *Ibidem*, s. 344.

⁶⁴ *Ibidem*, s. 346.

⁶⁵ *Ibidem*, s. 347.

⁶⁶ *Ibidem*, s. 347.

że był zaopatrzony w książęcy list żelazny gwarantujący bezpieczeństwo, został zaatakowany publicznie przez Jana II i ledwo uszedł z życiem, uciekając do Nowogrodu⁶⁷.

Opat Szymon Arnoldi był zwolennikiem księcia Baltazara. Władca ten był przeciwnikiem husyckiego króla Czech Jerzego z Podiebradów. Był też uznawany za prawowitego władcę księstwa żagańskiego. Wyrazem poparcia opata dla Baltazara była powierzona mu w 1465 roku misja do władz Zakonu Krzyżackiego. Miał odzyskać dług – sumy na żołd dla książąt Baltazara i jego brata Rudolfa oraz ich wojsk walczących po stronie Krzyżaków w czasie wojny 13-letniej⁶⁸.

Opat Szymon Arnoldi zmarł w 1468 roku, jego następcą został dotychczasowy prepozyt zielonogórski Marcin Rinkenberg, mający protektorów w osobach książąt – Henryka IX głogowskiego i Baltazara żagańskiego. Zwłaszcza ten pierwszy faworyzował go, a nawet posunął się do szantażu, grożąc kanonikom, że nie będzie im pomagał, jeśli nie wybiorą na opata Rinkenberga⁶⁹. Baltazar natomiast wpływał na wybór – w liście kierowanym do kanoników pisał, aby dokonali właściwego wyboru, przy czym było oczywiste, że chodzi o Marcina Rinkenberga⁷⁰. Książęta chcieli mieć w osobie opata człowieka przychylnego i współpracującego. Zwłaszcza że czasy były trudne, a Rinkenberg, choć bardzo kontrowersyjny jako duchowny ze względu na to, że wiódł niemal świeckie życie, był człowiekiem silnym i odpornym na różne przeciwności⁷¹.

Bratobójczy konflikt między Janem II a Baltazarem zaognił się w 1468 roku, kiedy to legat papieski Rudolf nakłonił władców śląskich, w tym przede wszystkim księcia głogowskiego Henryka IX, do wystąpienia przeciw Janowi II i przywrócenia panowania Baltazara. Jan II poddał wtedy Żagań i zawarł ugodę z bratem⁷². Jednak stan ten nie trwał długo, a przyczyniło się do tego zawarcie przez Baltazara – między 4 września a 12 grudnia 1469 roku – drugiego małżeństwa z księżniczką cieszyńską Barbarą, co bardzo zaniepokoiło Jana. Obawiał się bowiem, że potomstwo, które mogło narodzić się z tego związku, będzie dla niego przeszkodą do przejęcia księstwa żagańskiego. W jego interesie było, aby brat pozostał w bezzennym stanie, bo po jego śmierci dziedzicem dzielnic żagańskiej byłby Jan lub jego dzieci⁷³. Doprowadziło to do następnego konfliktu, który odbił się na klasztorze kanoników i na mieście. Jan dysponował wówczas pieniędzmi, które otrzymał od króla węgierskiego Macieja Korwina na zaciąg żołnierzy. Korwin planował bowiem wojnę z Polską. Książę żagań-

⁶⁷ *Ibidem*, s. 348.

⁶⁸ *Ibidem*, s. 360.

⁶⁹ *Ibidem*, s. 357-358.

⁷⁰ *Ibidem*, s. 358.

⁷¹ J. Karczevska, *Opat na trudne czasy? O rządach opata Marcina Rinkenberga w klasztorze Kanoników Regularnych w Żaganiu*, „Saeculum Christianum” 2023, t. 30, z. 2, s. 72, 75, 76.

⁷² CAS, s. 349-350.

⁷³ K. Jasiński, *op. cit.*, s. 406.

ski jednak, mając wojsko i środki finansowe, zamiast zaatakować Polskę, postanowił odzyskać Żagań⁷⁴. W wyniku walk doszło do tragicznego pożaru w maju 1472 roku, który dotknął Żagań oraz zabudowania klasztorne⁷⁵.

Niszczycielska działalność księcia Jana II negatywnie wpływała na funkcjonowanie klasztoru kanoników regularnych. Książę pochwylił też opata Marcina Rinkenberga, lecz pod przysięgą uwolnił. Opat miał ważną rolę do spełnienia – stał się bowiem negocjatorem w sprawie sprzedaży księstwa żagańskiego książętom saskim. Książę Jan II znalazł się w bardzo trudnej sytuacji, a złożyło się na to kilka czynników. Mianowicie 15 lipca 1472 roku zmarł uwięziony przez niego brat Baltazar, zamorzony głodem w wieży w Przewozie⁷⁶. Jan II nie miał na Śląsku sojuszników – przeciwni mu byli władcy śląscy, mieszczaństwo w księstwie żagańskim, które też ucierpiało podczas wojen prowadzonych przez okrutnego księcia i kanonicy regularni z Żagania, którzy ponieśli duże straty w wyniku awanturniczej działalności Jana II. Również pozostała część duchowieństwa głogowskiego była niechętna księciu za jego prohusyckie sympatie, rabunki i żądania finansowe⁷⁷. Przede wszystkim jednak Jan II naraził się królowi węgierskiemu Maciejowi Korwinowi popełniając wiarołomstwo⁷⁸. W tej sytuacji projekt sprzedaży księstwa żagańskiego Sasom mógł wydać się Janowi II dobrym wyjściem z trudnej sytuacji i pozbyciem się części kłopotów⁷⁹. Wiele wskazuje na to, że autorem pomysłu mógł być opat Marcin Rinkenberg i to zapewne on skłonił Jana II do sprzedaży księstwa. Kronika klasztorna wspomina, że odprawił msze w tej intencji⁸⁰, jednak nie ograniczył się tylko do tego. Niewątpliwie odegrał znaczącą rolę w tej sprawie, służył radą i pomocą w układach, a także przyczynił się do sfinalizowania sprzedaży księstwa żagańskiego książętom saskim Ernestowi i Albrechtowi w grudniu 1472 roku⁸¹. Zważywszy na zniszczenia klasztoru, nadwyrężenie jego majątku i upokorzenia, jakich doznał od księcia, opatem mogła kierować chęć pozbycia się nieobliczalnego Jana II i przywrócenia w księstwie stabilizacji i porządku. W działaniach tych Rinkenberg miał na uwadze na pewno także dobro klasztoru, bardzo dotkniętego polityką i poczynaniami księcia; wychodził z założenia, że trudno o gorszego władcę niż Jan II.

Klasztor poniósł duże straty podczas walk między Janem II a Baltazarem. Spustoszone były jego majątki, a siedziba kanoników w Żaganiu była zniszczona przez pożar. Opat Rinkenberg energicznie podjął się dzieła odbudowy klasztoru. O ile

⁷⁴ J.G. Worbs, *op. cit.*, s. 135-136.

⁷⁵ K. Borgen, *op. cit.*, s. 85; CAS, s. 364.

⁷⁶ K. Borgen, *op. cit.*, s. 44.

⁷⁷ B. Techmańska, *op. cit.*, s. 102-104.

⁷⁸ CAS, s. 365.

⁷⁹ B. Techmańska, *op. cit.*, s. 59.

⁸⁰ CAS, s. 366.

⁸¹ *Ibidem; Lehns-und...*, t. 1, s. 213-216, nr 80; K. Borgen, *op. cit.*, s. 44-45, 85-86.

stosunki między książętami żagańskimi – zwłaszcza Janem I i jego synem Janem II – a klasztorem były złe, o tyle relacje z nowymi saskimi władcami układały się pozytywnie. Szczególnie można to zaobserwować w czasach opata Rinkenberga, który współpracował z książętami, był ich pełnomocnikiem, o czym świadczy powierzenie mu misji pośredniczenia w różnych konfliktach. Jak wynika z korespondencji opata z książętami saskimi, Marcin był wobec nich lojalny⁸².

Relacje między klasztorem kanoników regularnych a ostatnimi piastowskimi władcami księstwa żagańskiego to pasmo konfliktów, które rozwinęły się od czasu usamodzielnienia się księcia Jana I. W dużej mierze miały one podłoże gospodarcze, choć nie bez znaczenia były zadawnione sprawy między rodziną książęcą a klasztorem związane z wyklęciem księcia Henryka VIII Wróbla. Jak trafnie zauważył M. Kapłon, książę traktował klasztor jak innego feudała na swym terytorium i rywala do dochodów oraz korzyści z niego płynących⁸³. Władcy żagańscy, wtedy już niemalże bez domeny, atakowali dobra klasztorne, chcąc zdobyć fundusze na realizację swoich zamierzeń. Zwłaszcza Jani I i Jan II jako drobni książęta dzielnicowi prowadzili awanturniczą politykę zmierzającą do powiększenia księstwa. Była ona nieadekwatna do ich możliwości ekonomicznych. Chęć zdobycia pieniędzy na realizację politycznych planów była głównym powodem ataków na klasztor, który jako instytucja kościelna dość dobrze zarządzana przez kolejnych opatów, posiadał stabilne dochody. Konflikty i działalność książąt odbijały się negatywnie na egzystencji całego księstwa i jego mieszkańców. Dlatego też miejscowe władze kościelne użyły kilkakrotnie broni w postaci ekskomuniki i interdyktu, aby nieco uspokoić ogólną sytuację. W przypadku Jana II Szalonego działania nie przyniosły oczekiwanego efektu. Nie dziwi pośrednictwo opata Marcina Rinkenberga w sprawie sprzedaży księstwa żagańskiego przez Jana II książętom saskim. Zmiana władców, ich obecność w odległym Dreźnie, a nie w Żaganiu, mogła działać korzystnie na stan księstwa żagańskiego i klasztoru.

Kontakty między klasztorem a miejscowymi książętami poznajemy głównie dzięki kronice klasztornej, a więc nie jest to obraz obiektywny. Jednak, jak trafnie zauważyła K. Chmielewska, klasztor średniowieczny musiał dokonywać wyboru między „nakazami religii” a „doraźnymi korzyściami politycznymi”. Lecz zawsze był stratny – przede wszystkim materialnie, ale w czasach konfliktów nie mógł też prawidłowo i we właściwy sposób spełniać swej funkcji religijnej⁸⁴. Książęta ingerowali także w wewnętrzną,

⁸² *Scriptores rerum Silesiacarum*, t. 10, hrsg. H. Margraf, Breslau 1877, s. 110, nr 56; s. 111, nr 57; s. 118, nr 67; s. 119, nr 71; s. 122, nr 78; s. 123, nr 79; s. 124, nr 80; *Politische Correspondenz des Kurfürsten Albrecht Achilles*, t. 2, hrsg. F. Priebatsch, Leipzig 1897, s. 285, nr 272.

⁸³ M. Kapłon, *op. cit.*, s. 138.

⁸⁴ K. Chmielewska, *Między chęcią a zakazem...*, s. 120.

zwłaszcza personalne, sprawy konwentu. Miało to sprawić, aby godności klasztorne obejmowały osoby im przychylne i posłuszne. Czas pełnienia funkcji opata przez Henryka Leslava, wrogo nastawionego wobec Jana I, był jednym z trudniejszych okresów w średniowiecznej historii konwentu żagańskiego. Starły się dwie uparte, trudne osobowości, z których dodatkowo Jan I był człowiekiem porywczym niemającym oporów przed rozlewem krwi, dopuszczającym się czynów i zachowań niegodnych władcy, typowych raczej dla prymitywnego watażki. Inni opaci tego czasu też mieli poważne problemy z książętami – przede wszystkim Szymon Arnoldi, który ledwie przeżył atak Jana II. Jednak już Henryk Stislav czy zwłaszcza Marcin Rinkenberg, mimo trudności, potrafili lepiej ułożyć stosunki z książętami.

Konflikty z książętami spowodowały w klasztorze także straty natury moralnej. Ze względu na wrogość władcy, opaci przebywali w prepozyturach klasztornych, a nie w opactwie. Ich nieobecność wpływała negatywnie na morale kanoników – przyczyniała się bowiem do zachwiania dyscypliny. Zmalała ranga klasztoru jako ważnego ośrodka intelektualnego, którym był chociażby w czasach opata Ludolfa, gdy przybywali tam chętnie ludzie wykształceni⁸⁵. Następstwem tej sytuacji było także obniżenie ogólnego poziomu kandydatów na kanoników.

Przytoczone wydarzenia związane z uwięzieniem przez księcia opata Henryka Leslava uwidaczniają też tarcia i konflikty wewnętrzne w klasztorze. Podczas gdy opat był więziony, pięciu braci opowiedziało się po stronie księcia i miasta, za co później zostali ukarani. W stosunkach kanoników regularnych z Janem I widoczne jest powiązanie i oddziaływanie między głównymi siłami w księstwie, czyli władcą, miastem i klasztorem. Książę stosował starą zasadę „dziel i rządź”, rozgrywając spory, głównie gospodarcze, między miastem a opactwem.

Bibliografia

Źródła

- Borgeni K., *Rocznik głogowski do roku 1493*, oprac. W. Mrozowicz, Głogów 2013.
Catalogus abbatum Saganensium, hrsg. G. A. Stenzel, [w:] *Scriptores rerum Silesiacarum*, t. 1, Breslau 1835.
Codex diplomaticus Silesiae, t. 24, *Die Inventare der nichtstaatlichen Archive Schlesiens. Die Kreise Grünberg und Freystadt*, hrsg. K. Wutke, Breslau 1908; t. 32, *Die Inventare der nichtstaatlichen Archive Schlesiens. Kreis Sagan*, bearb. v. E. Graber, Breslau 1927.
Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens, t. 1, hrsg. C. Grünhagen, H. Margraf, Leipzig 1883.
Politische Correspondenz des Kurfürsten Albrecht Achilles, t. 2, hrsg. F. Priebatsch, Leipzig 1897.
Scriptores rerum Silesiacarum, t. 10, hrsg. H. Margraf, Breslau 1877.

⁸⁵ CAS, s. 369-370; A. Pobóg-Lenartowicz, *Kanonicy regularni a miasto...*, s. 391.

Opracowania

- Chmielewska K., *Klasztor i jego problemy w średniowiecznych śląskich i kłodzkich kronikach kanoników regularnych*, Częstochowa 2015.
- Chmielewska K., *Klasztor i jego sąsiedzi. Średniowieczni zakonnicy wobec swego najbliższego otoczenia*, [w:] *Kościół w Polsce a sąsiedzi. Prace dedykowane profesorowi Markowi Barańskiemu*, red. J. Grabowski, T.P. Rutkowski, Warszawa 2017, s. 143-156.
- Chmielewska K., *Miedzy chęcią a zakazem. Trudy kierowania klasztorem w czasie konfliktów między władzą świecką a kościelną w relacjach średniowiecznych kronik śląskich*, [w:] *W poszukiwaniu prawdy. Chrześcijańska Europa między wiarą a polityką*, t. 2, red. A. Szyndler, Częstochowa 2010, s. 111-122.
- Domasłowski J., *Znaczenie klasztorów kanoników regularnych we Wrocławiu, Żaganiu i Kłodzku dla rozwoju średniowiecznej sztuki śląskiej*, [w:] *Sztuki plastyczne na średniowiecznym Śląsku. Studia i materiały*, Wrocław-Poznań 1988, s. 37-72.
- Doroz-Turek M., *The former abbey of Canons Regular of St. Augustine in the context of the city of Żagań*, „Architectus” 2002, t. 32, z. 2, s. 3-13.
- Filipek A., *Książę, opat, pochówek. Władza księcia a władza opata w świetle Catalogus abbatum Saganensium Ludolfa z Żagania*, [w:] *Poszukiwanie przeszłości. Szkice z historii metody badań historycznych. Potestas et societas. Władza w średniowiecznej Europie*, red. P. Wiszewski, J. Wojtkowiak, Wrocław 2014, s. 13-21.
- Filipek A., *Vis et metus, or How the Monastic Chronicler Ludolf of Sagan Presented the Relationships of Canons Regular with Local Dukes (14th Century)*, [w:] *Ecclesia et Violentia: Violence against the Church and Violence within the Church in the Middle Ages*, ed. R. Kotecki, J. Maciejewski, Newcastle upon Tyne 2014, s. 236-251.
- Heinrich A., *Geschichte, des Fürstentums Sagan*, Sagan 1911.
- Jasiński K., *Rodowód Piastów śląskich*, Kraków 2007.
- Kapłon M., *Książęta śląscy a klasztor kanoników regularnych w Żaganiu w latach 1217-1439*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 1970, t. 126, Historia 19, s. 133-147.
- Karczewska J., *Koźuchów. Studia z dziejów średniowiecznego miasta*, Kraków 2018.
- Karczewska J., *Książę Henryk VIII Wróbel (ok. 1360-14 III 1397) i jego rządy w księstwie koźuchowsko-zielonogórskim*, „Śleszský Sborník. Acta Silesiaca” 2022, t. 120, c. 1, s. 5-31.
- Karczewska J., *Opat na trudne czasy? O rządach opata Marcina Rinkenberga w Klasztorze Kanoników Regularnych w Żaganiu*, „Saeculum Christianum” 2023, t. 30, z. 2, s. 68-78.
- Karczewska J., *Początki zielonogórskiej prepozytury kanoników regularnych z Żagania*, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne” 2024, t. 122, s. 145-158.
- Karczewska J., *Uwagi prozopograficzne nad składem klasztoru kanoników regularnych w Żaganiu w połowie XV w.*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2007, t. 62, z. 3, s. 349-355.
- Karczewska J., *Wärzyn (Worin) – lubuska prepozytura kanoników regularnych reguły świętego Augustyna z Żagania w średniowieczu*, [w:] *Biskupstwo lubuskie 1124/1125-2024. 900 lat dziedzictwa*, red. M. Tureczek, G. Urbanek, Kraków 2024, s. 65-76.
- Klasztor augustianów w Żaganiu. Zarys dziejów*, red. S. Kowalski, Żary 1999.
- Machilek F., *Das Grosse abendlandische Schisma in der Sicht des Ludolf von Sagan*, [w:] *Das Konstanzer Konzil*, hrsg. R. Baumer, Darmstadt 1977, s. 37-95.
- Machilek F., *Ludolf von Sagan und seine Stellung in der Auseinandersetzung um Konziliarismus und Humanismus*, München 1967.

- Machilek F., *Ludolf von Sagan*, in: *Die deutsche Literatur des Mittelalters*, Verfassendenlexicon, Berlin-New York 1985, Bd. 5, s. 977-984.
- Mrozowicz W., *Średniowieczne śląskie dziejopisarstwo klasztorne*, [w:] *Tysiącletnie dziedzictwo kulturowe diecezji wrocławskiej*, red. A. Barciak, Katowice 2000, s. 141-159.
- Mrozowicz W., *Wokół przeniesienia klasztoru kanoników regularnych św. Augustyna z Nowogrodu Bo-brzańskiego do Żagania (w świetle nieznanego dokumentu z 20 IX 1284 roku)*, [w:] *Memoriae amici et magistri. Studia poświęcone pamięci Prof. Wacława Korty*, red. M. Derwich, W. Mrozowicz, R. Żerelik, Wrocław 2001, s. 101-108.
- Pobóg-Lenartowicz A., *Elementy piśmiennictwa pragmatycznego w twórczości śląskich kanoników regularnych w średniowieczu*, [w:] *Piśmiennictwo pragmatyczne w Polsce do końca XVIII wieku na tle powszechnym*, red. J. Gancewski, A. Wałkowski, Olsztyn 2006, s. 32-42.
- Pobóg-Lenartowicz A., *Kanonicy regularni a miasto na przykładzie Żagania*, [w:] *Klasztor w mieście średnio-wiecznym i nowożytnym*, red. M. Derwich, A. Pobóg-Lenartowicz, Wrocław-Opole 2000, s. 383-392.
- Pobóg-Lenartowicz A., *Kanonicy regularni na Śląsku*, Opole 1999.
- Pobóg-Lenartowicz A., *Próby reform w klasztorach kanoników regularnych w Polsce i na Śląsku w XV wieku*, [w:] *Przemijanie i trwanie. Kanonicy Regularni Latenańscy dawnej i współczesnej Polsce*, red. K. Łatak, I. Makarczyk, Kraków 2008, s. 433-449.
- Pobóg-Lenartowicz A., *Silvestris in moribus erant. O wyższości miasta nad wsią na przykładzie kanoników regularnych w Żaganiu*, [w:] *Człowiek, sacrum, środowisko. Miejsca kultu w średniowieczu, Spotkania bytomskie IV*, red. S. Moździoch, Wrocław 2000, s. 235-240.
- Pobóg-Lenartowicz A., *Udział klasztorów w kolonizacji i osadnictwie Śląska w średniowieczu (na przykładzie kanoników regularnych)*, [w:] *Korzenie środkowoeuropejskiej i górnośląskiej kultury gospodarczej*, red. A. Barciak, Katowice 2003, s. 294-302.
- Proksch C., *Klosterreform und Geschichtsschreibung im Spätmittelalter*, Köln-Weimar-Wien 1994.
- Steller G., *Die Anfänge des Saganer Augustinerstiftes in Naumburg am Bober (1217-1284)*, „Archiv für Schlesische Kirchengeschichte” 1968, t. 26, cz. 1, s. 19-63.
- Steller G., *Die Anfänge des Saganer Augustinerstiftes in Naumburg am Bober (1217-1284)*, „Archiv für Schlesische Kirchengeschichte” 1969, t. 27, cz. 2, s. 30-52.
- Stelmach R., *Kopiarz klasztoru kanoników regularnych św. Augustyna w Żaganiu*, [w:] *Memoriae amici et magistri. Studia poświęcone pamięci Prof. Wacława Korty*, red. M. Derwich, W. Mrozowicz, R. Żerelik, Wrocław 2001, s. 177-186.
- Świerk A., *Średniowieczna biblioteka klasztoru kanoników regularnych w Żaganiu*, Wrocław 1965.
- Techmańska B., *Jan II żagański. Niespokojny książę, sojusznik króla husyty (16 VI 1435-22 IX 1504)*, Kraków 2014.
- Wiszewski P., *Miejsce gospodarki w świecie średniowiecznych kanoników regularnych z Żagania*, [w:] *Korzenie środkowoeuropejskiej i górnośląskiej kultury gospodarczej*, red. A. Barciak, Katowice 2003, s. 314-323.
- Witczak Z., *Działalność gospodarcza i uposażenie klasztoru kanoników regularnych w Żaganiu do początku XVI wieku*, Opole 2023.
- Witczak Z., *Pieniądź, władza, pozycja czy ambicja? Przyczyny konfliktu księcia Jana I z opatem kanoników regularnych w Żaganiu Henrykiem Leslavem w pierwszej połowie XV wieku*, [w:] *Zazdrość, nienawiść, gniew w przestrzeni historycznej*, red. N. Majoch, J. Pieczara, Kraków 2020, s. 95-116.
- Witczak Z., *Stan badań nad klasztorem kanoników regularnych w Żaganiu w średniowieczu*, „Studia Zachodnie” 2019, t. 21, s. 9-26.
- Worbs J.G., *Geschichte des Herzogtums Sagan*, Züllichau 1795.

KONTAKTY KLASZTORU KANONIKÓW REGULARNYCH W ŻAGANIU
Z PIASTOWSKIMI KSIĄŻĘTAMI ŻAGAŃSKIMI W XV WIEKU
(W ŚWIELE KRONIKI KLASZTORNEJ)

Streszczenie

Artykuł przybliża relacje między żagańskim klasztorem kanoników regularnych a miejscowymi książętami piastowskimi do chwili sprzedaży księstwa żagańskiego książętom saskim w 1472 roku. Na przestrzeni XV wieku kontakty między konwentem a książętami były złe co wynikało głównie z gwałtownej i awanturniczej polityki książąt żagańskich Jana I i Jana II oraz wydarzeń związanych z wyborem na króla Czech husyty Jerzego z Podiebradów i najazdami husyckimi na Śląsk. Konflikty te odbiły się przede wszystkim na ekonomice klasztoru. Uspokojenie sytuacji nastąpiło po 1472 roku, gdy księstwo żagańskie przeszło pod władzę książąt saskich.

Słowa kluczowe: kanonicy regularni, Żagań, Piastowie głogowscy, Śląsk głogowski

CONTACTS BETWEEN THE MONASTERY OF CANONS REGULAR IN ŻAGAŃ
AND THE ŻAGAŃ PIAST PRINCES IN THE XV CENTURY
(IN LIGHT OF THE MONASTERY CHRONICLE)

Summary

The article portrays the relations between the Żagań monastery of canons regular and the local Piast princes until the time of sale of the Żagań duchy to the Saxon princes in 1472. Over the space of the 15th century contacts between the monastery and the princes were negative which stemmed mainly from an abrupt and unruly politics performed by the Żagań princes John I and John II as well as the international repercussions related to the appointment of Hussite George of Poděbrady for the kind of Czechs and the Hussites' invasions in Silesia. These conflicts mostly impacted the economic state of the monastery. The situation calmed down after 1472 when the Żagań duchy came under the rule of Saxon princes.

Keywords: canons regular, Żagań, Głogów Piasts, Głogów Silesia